

”זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְשׁוֹ” (שמות כ, ח)

[פרשת יתרו (שיחה 8) – נכתב ע”י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו ”אוצרות התורה”.
הבהרה: בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע”י תלמידו, אך טרם הגיחה]

כמה עצומים הם דברי חז”ל אודות מעלת ”שבת”. – אמרו :

- א. ”שקולה שבת כנגד כל התורה כולה”. (ירושלמי, ברכות א/ה),
- ב. ואשרי אנוש ישמור שבת, ”אפילו עובד ע”ז כאנוש, מוחלין לו”. (שבת קיח:).
- ג. לעומת זאת, אפילו שמר כל שאר מצוות התורה, אם מחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי (שו”ע יו”ד סי’ ב’) לגבי בישולו, אפייתו, ומגעו ב”ין. (קצור שו”ע סי’ ע”ב ועיין שו”ת יביע אומר ח”ה יו”ד סי’ י’ כמה תנאים שבדבר). ואין לצרפו למנין המתפללים. (משנה ברורה, נ”ה ס”ק מו).

ובכן נשאל, מה יש במצוה זו שהיא כל כך עקרונית?

והנה במדרש אמרו: ”בשעת מתן תורה קרא ה' לישראל: בני, מִקַּח טוֹב יֵשׁ לִי בְעוֹלָם... זֶה עוֹלָם הַבָּא. אִמְרוּ: רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, הֲרָאנוּ דוּגְמָא. מְשִׁיב לָהֶם, זֶה הַשַּׁבָּת שֶׁהִיא אֶחָד מִשְׁשִׁים שֶׁל עוֹה”ב. וּמְנִיין שְׁעוֹה”ב (היא) שַׁבַּת? שְׁנֵאמַר יְמֵי שִׁיר לַיּוֹם הַשַּׁבָּת, לַיּוֹם שְׁכוּלוֹ שַׁבַּת”. (אבותיו דרבי עקיבא, אות א)

הרי לנו שעיקר יעדו של האדם ומטרתו הנצחית, מוטעמת לנו ע”י ניצוץ אחד שיש לפנינו בעוה”ז, והיא יום שבת. להגדיר מה הוא עוה”ב לא נוכל. עיין רמב”ם (הלי תשובה, פ”ח) ”עין לא ראתה אלהים זולתך”. אף אחד לא מסוגל לתאר מה היא מציאות עוה”ב. אבל להסביר מה הוא השבת נאמר: אין בה עמל ודאגה, לא קנאה ותחרות, אלא יושבים ונהנים. כמה יפים דברי ר’ צדוק מלובלין כי ”שבת אחד מששים לעוה”ב” (ברכות נז:). ענינו כמו ”בטל בששים” שאי אפשר כלל להשוות ביניהם.

לכן מצאנו ב”אור החיים” על פסוקנו: ”יִצְנֶה לְבַל יִחְשׁוּב הָאָדָם בְּמִלְאֲכַת חוֹל בַּשַּׁבָּת. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעִשִׂית כָּל מִלְאֲכַתְךָ” - כלומר יהא בעיניך כאילו עשית כבר כל מלאכתך שיש לך לעשות”. זאת אומרת, המצטער והמוטרד בענניו, הוא שחלל את השבת. (עי”ע ”משנה ברורה” ש”ז ס”ק ג’). כאשר ר’ זירא ראה התלמידים עוסקים בלימודם ומבטלים עונג שבת, הוכיח אותם ”במטותא דלא תחללוניה”. (שבת קיט: כתב שם רש”י: ”התעסקו בעונג שבת ולא תחללוניה לבטל תענוגים”). וזה מה שכתב רבנו ספורנו: ”ששת ימים תעבוד בעסקי חיי שעה עבודת עבד, ענינם היות האדם מצטער על עולם שאינו שלו”.

ובפרשנות זו הוא הלך בעקבות הרמב”ם שכתב ”אילולא המשתגעים נשאר העולם חָרֵב”. (הקדמתו למשניות זרעים, בסוף מסכת ברכות, דף 110). והאריך שם איך מנהג הבריות שהם בונים בניי תפארת כדי שיעמדו מאות שנים, בזמן שסֶפֶק-רַב כמה יחיו אותם העשירים (עי”ע גיטין סח: שהוא גברא דאמר לאושכפא).

ולכן כמה חשוב הוא לנו להעמיק מחשבתית במושג של השבת. אין ענינו רק לא לעשות מעשה ידים של חילול שבת, כי אם לעלות לאוירה עילאית, לדבקות-מחשבה בה’. ההינתקות מחיי חולין היא בכדי לעלות בסולם הערכים, להגיע למושגים רוחניים על טיב החיים.

מובא: ”פְּתַבְּהָם הַמַּהֲלֵךְ תַּחַת הַצּוּרָה, אֲסוּר לְקָרוֹתוֹ בַּשַּׁבָּת, (=גזרה שמא יקרא בשטרי ההדיוטות) וּדְיוֹקְנָא עֲצֻמָּה אֶף בְּחוֹל אֲסוּר לְהִסְתַּכֵּל בָּהּ מִשׁוּם שְׁנֵאמַר יֵאל תִּפְנּוּ אֶל הָאֱלִילִים. מֵאִי תִלְמוּדָא? אֶל תִּפְנּוּ (עי”פ הערוך) הָאֵל מְדַעְתְּכֶם” עכ”ל. (שבת קמט:).

הרי בפנינו שני איסורים: (1) איסור קריאת הכתב, (2) איסור הסתכלות בדיוקנאות. ופירש רש”י: ”כגון בני אדם המציירים בכותל חיות משונות או דיוקנאות של בני אדם של מעשים כגון מלחמת דוד וגלית וכותבין תחתיו זו צורת חיה פלונית וזו דיוקנת פלוני ופלונית... אֶל תִּפְנּוּ אֶל מְדַעְתְּכֶם (רש”י מפרש שבמקום לנדק יאלי בסגול, דרשו בניקוד צירי) אֶל אֲשֶׁר אַתֶּם עוֹשִׂים מְדַעַת לְבַבְכֶם וְחָלַל שְׁלַכְכֶם”.

וכתב שם "המאירי": "ודיוקני עצמה אסורה אף בחול, שהם דברים המושכים לבו של אדם ומפנים אותו לבטלה, ומייאשים אותו מעבודת בוראו". כלומר לא להסיח את המחשבות לנושאים כאלו שאינם שייכים לעבודת ה'.

ובמיוחד בשבת.

כך כתב ר"א בן הרמב"ם: "בשמירת שבת ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם וממעט (האדם) בכל מה שמתיש את הזיקה הזאת, ולכן נמנע מאכילה ושתייה (מרובה) ביום השבת לבל יפסיקוהו מהגותו. ונמנע משיחה בטלה... שאפילו אברי גופו תובעים את מזונם, והוא אינו מרגיש רעב, להיות נפשו מדושנת ממה שעלה בחלקה. קולות מתדפקים על אזנו, והוא תפוס בשרעפיו ולא ישמעם, עיניו נופלות על חזיונות של ממש (הדיוקנאות הנ"ל) וכמו טח מראותם". (המספיק לעובדי ה"י, דף טו).

וכן מצאנו ברד"ק (על תהלים יט, ח): "שמירת שבת היא חכמה גדולה, שיחקור האדם בגללה על חידוש העולם וכל מעשה בראשית, והיא חכמת הטבע".

כלומר, באותו יום שהאדם הוא פנוי מעסקיו במסחר ופרנסה, יפנה להעסיק מחשבותיו על פלאות הבורא, כיצד יצר את גופנו עם כל אבריו, (=האריך בזה "חובות הלבבות", שער הבחינה, פרק חמשי), כיצד כל החיות שבשדה מוצאות הכשרה טבעית מחוכמת לסדר את אופני קיומן, כיצד כל פרטי הטבע בדוממים וצמחים פועלים בתכניתם. ומתוך התבוננות זו יבוא האדם להכיר בלבביות וברגשיות את גדולת הבורא. כל שכן, אם יתבונן האדם בפלאות של קיום עם ישראל בין כל המון צורריו ומשנאיו, ויווכח על ההשגחה הגדולה והמפוארת. והרי פשוט שאין לאדם זמן לעסוק באותו יום קדוש בדברים של מה בכך, הצצים כלים ועוברים כציץ נובל וללא שום תועלת ממשית.

וכל שכן אם יעסוק בשבת בלימוד התורה. (עיין ספר "בן איש חי", שנה ב' סוף פתיחה לפרשת שמות, כמה גדולה הסגולה של לימוד תורה בשבת פי אלף מהלימוד בחול).

לכן, למרות שחז"ל ציוו ליהנות ממאכל ומשתה בשבת, לא היתה כוונתם להרבות בכמות, אלא להוסיף באיכות. וכך כתב שלי"ה: "חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי (ישעיה א) בזמן שאתם מכוונים להנאת גופכם בלבד, הם שְנואים... שאוכלין ושותים ומשתכרים יותר מדאי, כסבורין שמענגין שבתות ויו"ט... ואין הכוונה למילוי הכרס ולהנאת החיך ח"ו... ולא כמו שעושים מקצת ההמוניים ההולכים לרעות את עצמם כדרך הגוים בחגיהם... וכל האוכל ושותה ביום השבת יותר משנצטוו עליו, בענין שנמשך מזה ביטול תורה, (מתוך השינה הכבדה הנופלת על הממלאים את בטנם במאכלים שמינים) מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, כי איבד נפש אחת, – את הנשמה היתרה שנתן בו". (שלי"ה, מסכת סוכה, עמוד השלום).

אמנם בספר "שמירת שבת כהלכתה" (פרק כט, סעיף מו) מתיר לקרוא עתון בשבת, אבל לא כך היא משמעות "משנה ברורה" (סי' ש"ז שער הציון ע"א) המחמיר מאד. ואף מהר"י עמדין בשאילת יעב"ץ (ח"א קסב) נקט לחומרא. ראשית כי בכמעט כל דף יש פרסומת מסחרית וזהו מוקצה מחמת משא ומתן ושטרי הדיוטות ממש. אבל נוסף על כך יש בכמעט כל דף "חדשות" המצערות את האדם על הצרות המתרחשות בעולם, וזה אסור (משני"ב שז, ג). אבל כל זה חוץ מן איסור "דיוקנאות" הנ"ל (נפסק בשו"ע או"ח סי' שז סעיף טז). ודאי כי כל בן תורה צריך לקיים "לא נתנו שבתות לישראל אלא כדי שיעסקו בתורה". (ירושלמי שבת טו, ג).

ר' צדוק מלובלין כתב ("פרי צדיק", ח"א דף 5) "את שבתותי תשמורו... כי אני ה' מקדשכם" (שמות לא, יג) ונמצא שבת - מקדש אותם, ולא הם אותנו. על כן נקרא 'מתנה טובה' (שבת י:). ואין זה סותר מצוות "זכור את יום השבת לקדשו" (שמות כ, ח) כי זה תלוי לפי עבודת האדם בחול. והדבר ידוע כי אין ערך (=השוואה) כלל להרגש של ההמוניים, (שהוא) כמעט פֶאֶן, שטועמים קדושת שבת רק במה שמתענגים במנוחה ממלאכה ואכילה ושתייה... אבל גדולי ישראל מתקדשים (=כלומר שבת מקדשת אותם), חפצים קרבת ה'... ואין האדם מרגיש קדושתו אלא כפי מה שהוא כלי מוכן לקבל... עכ"ל.

ובזה מבואר מאד מה שכתוב ב"שערי תשובה" (על שו"ע או"ח ר"צ) שבמוצאי שבת בחזרת נשמה-יתרה למקומה, שואל אותה הקב"ה מה חידוש היא שמעה בתורה. ואם האדם למד דבר חדש, מעטרין את אביו של הלומד, בעולם הנשמות. (ודבר זה נלמד מן ההיקש במקרא של ויקרא יט, ג)

ענין זה נאמר במפורש בזוהר (מקעד). הסבר הדבר הוא שיש בשבת מן מהות של עולם הבא. מה שהאדם רוכש ידיעה נוספת בתורה בשבת מקנה לו את עולם הנצח, לאין ערוך יותר מאשר כל מפעלי החול. דוקא בסילוק של "מעשי אדם ותחבולותיו" מתבהר לו לאדם אמתיות המציאות המוחלטת של הקב"ה.

"כולא עלמא מודה דבשבת נתנה תורה" (שבת פו.) - כי רק ביום שְׁפָל כולו קודש לה' אפשר לעלות בכך אל ההכרה שהדבר היחיד הראוי לעשות הוא רצון שמים.

ומבואר בטור (או"ח סי' רצ"ב) –

- שתפילת ליל שבת – היא כנגד 'שבת בראשית'.
- תפילת שחרית של שבת – כנגד 'שבת מתן תורה'.
- תפילת מנחה של שבת – כנגד 'שבת שלעתיד לבוא'. (=עולם הבא).

ולפי הנאמר בשיחתנו זאת, מובן הקשר לשלושתן :

א. יש כאן התעוררות לזכור **מעשה בראשית**, שהעולם מחודש אחרי שלא היה, ולכן טוב לו לאדם להתבונן בבריאה ולראות אותות נפלאות הטבע שה' הכין.

ב. וטוב להיזכר שבשבת **ניתנה תורה** (שבת פו.), ו"לא ניתנו שבתות לישראל אלא כדי שיעסקו בהן בתורה" (ירושלמי שבת ט"ז). ועוד אסרו חז"ל מלעסוק בספרי "כתובים" של המקרא, בזמן שיש שיעור הלכתי בבית המדרש בשבת. (שבת קטו.).

ג. ועוד שיש בשבת מעין **עולם הבא**, לזכור מטרנתנו הסופית, שעתידים אנו ליהנות מזיו השכינה. ואשרי האדם המכין עצמו להיות כלי-קיבול כדי לקבל אור שכינה.